

A Görögország és Macedónia közötti 1995-ös ideiglenes megállapodás eredményei és kudarcai

I. BEVEZETÉS

Macedónia függetlenségének kinyilvánítása következtében 1991-ben mai napig tartó diplomáciai konfliktus alakult ki Görögország és északi szomszédja között. A két szomszédállam számos történelmi és kulturális kérdésben nem tud megegyezni egymással, különösen a „Macedónia” név hivatalos használata keseríti meg a két ország viszonyát. Görögország azt kifogásolja, hogy szomszédja alkotmányos nevéként egy olyan földrajzi megnevezést választott, amely majdnem azonos a Makedónia nevű észak-görög tartományával.

Macedónia alkotmányában a Macedón Köztársaság és a Macedónia nevet egyaránt hivatalos államnénvként határozza meg.^[1] Alkotmányos nevével egyrészt a sajátjánál nagyobb területtel bíró Makedónia nevű földrajzi régióra, másrészt a mai macedón állam területét részben lefedő antik Makedónia nevű államalakulatra kíván utalni. Macedóniában az elmúlt három évtizedben egy új történelmi koncepciót fogadtak el, amely értelmében a mai macedón állam és társadalom gyökerei az antik Makedóniáig vezethetők vissza.^[2] Görögország bírálata ugyan lassította Macedónia alkotmányos nevének történő elismerését, viszont Bulgária és Törökország viszonylag gyors elismerő nyilatkozata és diplomáciai támogatása felgyorsította a nemzetközi elszigeteltség feloldását. Görögország két szomszédja nem véletlenül ismerte el Macedónia függetlenségét és alkotmányos nevét néhány hónap leforgását követően,^[3] hiszen Törökország így kívánt Görögországgal szemben diplomáciai erőfölényt szerezni, Bulgária pedig Belgrád Macedóniára gyakorolt befolyását igyekezett csökkenteni. Macedónia függetlenségének kinyilvánítása váratlanul érte Görögországot és nem tudott kellő gyorsasággal alkalmazkodni az új regionális erőviszonyokhoz. Görögország Szerbiával ápolt pozitív kapcsolatai is megkövetelték, hogy továbbra is megmaradjon a közös szerb-görög határ, valamint Macedónia függetlensége azt a veszélyt is magában hordozhatta volna, hogy Athén a török és macedón, ellenségesnek vélt két erőter közre szorul. Nem utolsó sorban a macedón pártok

[1] Macedón Köztársaság Alkotmánya. Macedón Köztársaság Országgyűlése, 08-4642/1. sz., Szkopje, 1991.11.17.

[2] Donszki, 2009, 5.

[3] Mindkét állam 1992 elején ismerte el Macedóniát, Bulgária egyik külpolitikai prioritása volt, hogy elsőként ismerje el nyugati szomszédja függetlenségét.

gyakran hangoztatott revizionista álláspontjai 1991 és 1992 között valós veszélyérzetet kelthettek Észak-Görögországban.^[4]

A Macedónia és Görögország között egyre növekvő feszültség 1994-ben érte el a tetőpontját, amikor Görögország egyoldalúan kereskedelmi embargót vezetett be Macedóniával szemben. A görög diplomáciai és gazdasági nyomás a nemzetközi közösségből negatív visszhangot váltott ki, amelynek következtében a két állam képviselői kénytelenek voltak tárgyalásokat kezdeni egymással egy kompromisszumos megállapodás érdekében. Tanulmányomban az Ideiglenes Megállapodás diplomáciai és jogi vívmányait mutatom be a görög-macedón kapcsolatok tükrében.

II. IDEIGLENES MEGÁLLAPODÁS REÁLIS KERETEK KÖZÖTT

1995. szeptember 13-án New Yorkban Karolosz Papouliasz görög és Sztevo Crvenkovszki macedón külügyminiszter aláírta, az ENSZ-főtitkár különmegbízottja, Cyrus Vance pedig aláírásával hitelesítette az első olyan nemzetközi szerződést, amely valamelyest rendezte Görögország és Macedónia kapcsolatait. Az Ideiglenes Megállapodás^[5] iskolapéldája a legmagasabb szintű diplomáciának, minden egyes mondata rendkívül óvatosan megfogalmazott, továbbá számos része külön, burkolt jelentéssel bír, amellyel a másik állam irányába tesznek elvi utalásokat. Ez egy kifejezett, explicit megállapodás egy jog vagy jogszabály nemzetközi joggal összefüggésben történő elismerésére, módosítására és megszüntetésére vonatkozóan, és amelynek kötelező ereje a nemzetközi jog szokásjogi szabályán, a *pacta sunt servanda* nyugszik.^[6] A nemzetközi jog kötelező ereje szabályozza ettől a pillanattól a görög-macedón kapcsolatokat, ezentúl a diplomácia mellett a nemzetközi jog normái is irányítani fogják a két állam döntéshozóit a bilaterális ügyek intézése során. Szűk két évtizeddel az Ideiglenes Megállapodás megkötése után sem született összetettebb, letisztultabb szerződés a két állam között, azonban a megállapodás semmiképpen sem nevezhető kielégítőnek.

Politikai törekvések és nemzeti érzelmek hatják át a Megállapodás szövegét, már a preambulum első bekezdése is sokatmondó töltettel rendelkezik. Ez az egyetlen olyan nemzetközi szerződés, ahol a felek „Első Félnek” és „Második Félnek” nevezik egymást. Csupán két utalásból derül ki, hogy melyik fél ténylegesen melyik országnak felel meg: a két külügyminiszter neve mellett feltüntették, hogy melyik felet képviseli, valamint az 1. cikk 2. bekezdésében Szkopje a

[4] Gligorov, 2001, 102.

[5] Interim Accord between the Hellenic Republic and the former Yugoslav Republic of Macedonia (FYROM). New York, 1995. szeptember 13. (Elérhető: <http://www.hri.org/docs/fyrom/95-27866.html>. A letöltés ideje: 2013.09.25.)

[6] Zaikos, 2005, 22.

„Második Fél”, míg Athén az „Első Fél” fővárosaként szerepel. Nagyon látványos görög politikai és diplomáciai győzelemként lehet elkönyvelni a tényt, hogy még az 1993-as kompromisszumos ENSZ-név alatt sem szerepelhet Macedónia a szerződésben – így bizonyos módon tovább él az 1992-es görög doktrína a nevet illetően.^[7] Macedóniában nem is maradt el a kritika amiatt, hogy nem sikerült megállapodni az alkotmányos név feltüntetéséről a szerződésben, azonban valamelyest tompította az ellenérzéseket, hogy nem került be a Macedónia Volt Jugoszláv Köztársaság (*FYROM*) megnevezés, amelyet egyértelműen formai, ENSZ-en belüli névnek tekintettek és semmiképpen sem nemzetközi megnevezésnek.

Az Ideiglenes Megállapodás szerkezetét az alaposág és a gyakorlatiasság jellemzi, preambuluma röviden, tömören felvázolja, milyen szellemiségben íródott, milyen nemzetközi jogi normák és elérendő célok vezérelték a jogalkotókat megalkotása során. A Megállapodás 23 cikk 6 fejezetre oszlik, ezek szabályozzák a szektoronkénti együttműködést a két állam között, valamint iránymutatást adnak a komplexebb bilaterális szerződések megalkotásánál. Eddig tabunak számító kulcskérdéseknek ad jogi keretet a Megállapodás, így például annak, hogy milyen feltételek mellett csatlakozhat egy nemzetközi szervezethez Macedónia a jövőben. A diplomáciai fogásoktól eltekintve Görögország a Megállapodás révén először tekintett északi szomszédjára, ha nem is egyenrangú, de mint önálló, szuverén, nemzetközi szereplőre, akire ugyanúgy vonatkoznak a nemzetközi kötelezettségek, mint más nemzetközi jogalanyokra is.

1. A preambulum szellemisége

A preambulum szövege felsorolja az alapértékeket és jövőbeli célokat, amelyek teljesülését szolgálja az Ideiglenes Megállapodás, viszont a határok sérthetlensége, a belügyekbe való be nem avatkozás elve és a nemzeti szuverenitás tisztelete, mint fő görög követelések, látványosan kihangsúlyozódnak. Az 1975-ös Helsinki Záróokmány,^[8] valamint az ENSZ Alapokmányának^[9] a határok és az államok területének sérthetlenségéről szóló cikkeit, továbbá irányadónak nevezi a demokrácia és az alapszabadságok szellemiségét és alapelveit is felidézi az Ideiglenes Megállapodás.^[10] A határok sérthetlenségének kimondása, valamint a felek között húzódó nemzetközi határnak a megerősítése egyértelműen azt a görög biztonsági aggályt kívánja jogi úton rendezni, hogy Macedónia ne támaszthasson igényt területi követelésekre Görögország északi területeinek vonatkozásában. A döntéshozók nem is annyira az aktív irredentista lépések megelőzése végett hangsúlyozták ilyen mértékben a fentebb

[7] Krasztev, 2011, 55–56.

[8] Conference on Security and Co-operation in Europe Final Act, Helsinki, 1975. 1. fejezet, III. cikk. (Elérhető: <http://www.osce.org/mc/39501?download=true>. A letöltés ideje: 2013.09.26.)

[9] Egyesült Nemzetek Szervezete (ENSZ) Alapokmánya. 1. fej., 2. cikk, 4. bek.

[10] Interim Accord, 1.

említett alapelveket, hanem a passzív, médiajellegű provokációk meggátolása érdekében. Athén az 1990-es évek eleje óta folyamatosan felemeli a hangját amiatt, hogy Nagy-Macedónia térképek szerepelnek a tankönyvekben és a hivatalos állami rendezvényeken is feltüntetésre kerül. Ha nem is közvetlenül, de mégis volt ennek a tiltakozásnak eredménye: az 1990-es évek végétől az irredentista jelképek visszaszorultak, manapság csak a macedóniai turistastrandokon találkozhatunk a földrajzi régiót egy államhatáron belül ábrázoló térképekkel.

A preambulum szövege többször is visszatér arra a megállapításra, hogy semmilyen kontextus alatt sem lehet a másik fél belügyeibe beavatkozni. Ez a bekezdés leginkább Szkopje azon ambícióinak gyakorlati térnyerését kívánja meggátolni, hogy kapcsolatot tartson fenn bármilyen formában is a Görögország által folyamatosan tagadott macedón kisebbség tagjaival. A macedón diplomácia nyomására került be a preambulumba a gazdasági kapcsolatok fontosságának a hangsúlyozása, tekintettel arra, hogy a kereskedelmi embargó eltörlése kulcsfontosságú volt Szkopje számára.

A preambulum utolsó bekezdése kimondja, hogy a felek törekszenek olyan ideiglenes megállapodások aláírásáról megegyezni, amelyek tárgyalási alapul fognak szolgálni egy (jövőben létrehozandó) állandó egyezménynek. A végleges megállapodásról való tárgyalást nemzetközi kötelezettségeik is előírják, így különösen az 1993-as 817. és 845. számú ENSZ Biztonsági Tanács által hozott határozatok is tartalmazzák ezt a felekkel szemben felállított követelményt.

2. A lépésről lépésre felépített kétoldalú kapcsolatok alapja

A hat fejezet közül az első az A. fejezet, amely a létesítendő baráti kapcsolatokról és bizalomerosztó intézkedésekről szól. Az 1. cikk diplomáciai és nemzetközi jogi szempontból rendkívüli fontossággal bír, mivel kimondja, hogy az Ideiglenes Megállapodás hatályba lépését követően Görögország elismeri Macedóniát annak ideiglenes megnevezésének – *FYROM* – megfelelően, mint független és szuverén államot,^[11] továbbá a felek egy közeli időpontban diplomáciai kapcsolatokat létesítenek egymással egy előre, közösen elfogadott diplomáciai szinten, szem előtt tartva a végső, nagykövetségi szintet jelentő célt.^[12] A Megállapodás az aláírást követő 30. naptól tekinthető hatályosnak és érvényesnek.^[13] Görögország, hogy elkerülje a *FYROM* megnevezés szereplését a megállapodásban, az Ideiglenes Megállapodás aláírásának időpontjában küldött levelében nevezi meg pontosan, hogy mi is a Görögország által hivatalosan is elfogadott államnév.^[14]

[11] Letter S/1995/794 from the Secretary-General Addressed to the President of the Security Council. Annex III, 1995. szeptember 13. (Elérhető: <http://www.hri.org/docs/fyrom/S.1995.794.html>. A letöltés ideje: 2013.09.26.)

[12] Interim Accord, 1. cikk, 1. bek.

[13] Uo. 23. cikk, 1. bek.

[14] Letter S/1995/794.

Görögország azzal, hogy elismerte északi szomszédja függetlenségét, leginkább a posztjugoszláv régió stabilitására kívánt hatni, megakadályozva ezzel Macedónia más szomszédjait abban, hogy területi igényeket támasszanak az 1991-ben függetlenné vált volt jugoszláv tagállammal szemben.^[15]

Görögország és Macedónia egyaránt vállalta, hogy amint lehetséges lesz, összekötő, *liaison* hivatalt állít fel a másik ország fővárosában,^[16] ezzel a lépéssel visszaállítják a korábbi alapszintű diplomáciai kapcsolatot, ugyanakkor ezt már a kölcsönösség elvének betartására alapozták. A két fél 1995. október 20-án állapotodott meg az összekötő hivatalok felállításának részleteiről, ekkor írták alá Athénban az erről szóló memorandumot.^[17]

A preambulum lényegét a Megállapodás törzsszövegébe is beemelték görög kezdeményezésre, a 2-4. cikkek a kölcsönösen elfogadott határok sérthetlenségét, a területi szuverenitást, a politikai függetlenséget és a belügyekbe való be nem avatkozást tartalmazzák.

A felek vállalták továbbá, hogy folytatják az ENSZ Biztonsági Tanácsának 817. számú határozatában vázolt nézeteltérések megoldásának céljából elkezdett tárgyalásokat, amelyek az ENSZ Biztonsági Tanácsának 845. számú határozata értelmében továbbra is az ENSZ-főtitkárának égíse alatt állnak.^[18] A kezdeti optimizmust 1996 után egy általános letargia váltotta fel a gyors eredmény hiánya miatt és ez az ENSZ diplomáciájára is kihatott. Cyrus Vancet, az ENSZ macedón-görög kapcsolatokért felelős mediátorát nem sokkal ezt követően a balkáni kapcsolatokban szintén igen jártas Mathhew Nimetz amerikai diplomata váltotta fel, ugyanakkor, mint látni fogjuk, Nimetz személye sem adott döntő lendületet a nemzetközi mediációnak.^[19]

3. Név nélküli megállapodás

A Megállapodásban kikerülték és egy későbbi időpontra halasztották a felek a névvita megoldását, ugyanakkor ebből óhatatlanul is technikai nehézségek adódtak egyéb, gyakorlati jellegű feladatok kivitelezése során. Az 5. cikk 2. bekezdése gyakorlati intézkedések meghozatalát írja elő annak érdekében, hogy a nevet illető nézeteltérések ne zavarják meg a Macedónia és más államok közötti kereskedelmet. Ez *de facto* a kereskedelmi embargó eltörlését, valamint a két ország közötti intézményesített gazdasági kapcsolatok újradefiniálását jelentette. Az elképzelés helyes irányba mozdította el a bilaterális viszonyokat, ugyanakkor a névvita rendezése nélkül 1996 után folyamatosan problémák adódtak,

[15] Zaikos, 2005, 28–29.

[16] Interim Accord, 1. cikk, 2. bek.

[17] Memorandum on the Mutual Establishment of Liaison Offices related to the Interim Accord (Athens, 20 October 1995), 2009, 604–606.

[18] Interim Accord, 5. cikk, 1. bek.

[19] Milanov, 2012.

mint például a Macedóniából Görögországba érkező áruk kísérő dokumentumának kérdése. A görög hatóságoknak központi utasításra minden egyes MK-val jelzett terméket el kellett látniuk egy, a görög államnak megfelelő jelöléssel is. A felek a kérdéses bekezdésben^[20] csak arra tesznek utalást, hogy tiszteletben tartják egymás álláspontját és a jövőben együttműködnek a közös kapcsolatok fejlesztése érdekében. A tárgyalási kötelezettség,^[21] amelyet az ENSZ Biztonsági Tanácsi határozatok előírnak, nem esik egy kategóriába a Megállapodás által előírt többi kötelezettséggel.^[22] A tárgyalások ugyan kötelezőek, viszont diplomáciai eszközként nem lehet olyan szigorúan lehatárolni őket (intézményi keretek, időbeli kötelezettségek stb.) mint a jogi eszközöket. Meg kell különböztetni a tárgyalási kötelezettséget és a döntéshozási kötelezettséget is.^[23] Azzal, hogy a felek folytatják a diplomáciai egyeztetéseket, teljesítik nemzetközi kötelezettségeiket, azonban a tárgyalások elméletileg akár a végtelenségig is elhúzódhatnak végeredmény nélkül. Ezt a hipotézist Macedóniában reálisnak is tekinthetik annak függvényében, hogy sikerül-e az államok és más nemzetközi szereplők túlnyomó többségével elismertetni az alkotmányos államnevet. A 2000-es évek második felében a hivatalos macedón diplomácia éppen arra törekedett (és a mai napig törekszik), hogy a tárgyalásokkal párhuzamosan, minél szélesebb körben elismertesse az államot a nemzetközi közösségben, így értelmetlenné tegye a névvitát. Az egyetlen jelentős akadály ebben a koncepcióban továbbra is Görögország vétőjoga a nemzetközi szervezetek jelentős részében, amely ellehetetleníti Macedónia integrációját multilaterális szinten.

4. Görög fenntartások

A 6. cikk mindhárom bekezdése a Görögország által hangoztatott macedón alkotmányossági problémákra kíván jogorvoslati lehetőséget biztosítani. Az első bekezdés érdekessége az, hogy Macedónia nemcsak Görögországgal, hanem minden más, az államhoz nem tartozó területtel szemben sem tarthat fenn revizionista követeléseket. A második bekezdés a más államok belügyeibe való macedón beavatkozást korlátozza, kiemelve, hogy nem lehet hivatkozási alapként elfogadni a macedón alkotmányt, és annak 49. cikkét a nem-macedón állampolgárok jogainak védelme esetében. Végül a harmadik bekezdés megfogalmazása szerint Macedónia vállalja, hogy az Ideiglenes Megállapodás 6. cikkének 1. és 2. bekezdéseit a jövőben a macedón alkotmány semmilyen formában nem fogja felülrni, megváltoztatni vagy más módon értelmezni. A 6. cikk váltotta ki a legnagyobb felháborodást a macedón értelmiségi körökben. 2002. május 30-án a Macedón Tudományos Akadémia (MANU) memorandumban

[20] Interim Accord, 5. cikk, 2. bek.

[21] Uo. 5. cikk, 1. bek.

[22] Uo. 5. cikk, 2. bek.

[23] Zaikos, 2005, 30.

tiltakozott az ellen, hogy az Ideiglenes Megállapodás alapján Macedónia kötelezettséget vállalt arra, hogy alkotmánya egyes részleteit nem módosíthatja.^[24] Az akadémikusok szerint alkotmányellenes „deklarációkkal vagy más hasonló aktusokkal” megerősíteni, vagy értelmezni a macedón alkotmányt. A MANU állításai sok ponton eltérnek a valóságtól, hiszen az Ideiglenes Megállapodás egy kötelező erejű nemzetközi szerződés, amelyet a macedón állam képviselője írt alá, és semmi akadályja nincs annak, hogy egy belső jog által szabályozott kérdéskör tárgya legyen egy nemzetközi megállapodásnak.^[25]

Macedóniában 1996-ban az Alkotmánybíróságnak kellett két alkalommal is kimondania az Ideiglenes Megállapodásról, hogy nem alkotmányellenes, azt követően, hogy a VMRO-DPMNE^[26] és Todor Petrov, a Macedón Világkongresszus (SzMK) elnöke^[27] több ponton megkérdőjelezte a Megállapodás összeegyeztethetőségét az ország alkotmányával.

Véleményem szerint az Ideiglenes Megállapodás 7. cikke nem nevezhető teljes mértékben kiforrotttnak és diplomáciai szempontból nem tekinthető kielégítőnek. Az 1. bekezdésben a felek vállalták, hogy fellépnek az állami intézmények esetleges ellenséges propagandájával, valamint magánszemélyek és szervezetek gyűlöletkeltő tevékenységével szemben, amennyiben a másik fél ellen irányul. A propaganda különböző értelmezései,^[28] a nemzetközi jogban való általános elfogadott szabályának hiánya, a nem eléggé körültekintően megfogalmazott rendelkezések, valamint az esetleges fellépés leírásának hiánya mind ahhoz vezetett, hogy 1995 után sem szűnt meg a nemzeti szintű politikai lejáratást célzó tevékenység mind Görögországban, mind Macedóniában. Mindenképpen érdemes figyelmet fordítani a magánszemélyek és szervezetek mondatrészeire is, amely nyilvánvalóan elsősorban a sajtó és a média orgánumaira, valamint érdekvédelmi szervezetekre vonatkozik. A média hatókörén keresztül láthatjuk a mai napig a legádázabb propaganda-hadjáratot a két fél között, mindkét ország médiájában akár heti rendszerességgel lehet kifogásolható tárgyú írással, híradással találkozni. A Megállapodás megszületésének idejében a médiaszabályozás a macedón jogban még gyermekcipőben járt, csak az ország EU-tagjelölti státuszának elnyerésével indult el egy, a mai napig erősen kifogásolt politikai folyamat, amely a szektor megreformálását szolgálja.

[24] Damcsevszka, 2007.

[25] Zaikos, 2005, 33–34.; Macedónia Alkotmánybíróságának 230/1996-0-0. számú határozata. 1996. november 20. (Elérhető: <http://www.ustavensud.mk/domino/WEBSUD.nsf/ffc0fee91d7bd9ac1256d280038c474/2e96bddbe7129f0ec125716b0047c7c8?OpenDocument>. A letöltés ideje: 2013.09.27.)

[26] Macedónia Alkotmánybíróságának 341/1995-0-0. számú határozata. 1996. január 24. (Elérhető: <http://www.ustavensud.mk/domino/WEBSUD.nsf/ffc0fee91d7bd9ac1256d280038c474/f3699f1efcf0ff7dc125716b0047c2f5?OpenDocument>. A letöltés ideje: 2013.09.27.)

[27] Macedónia Alkotmánybíróságának 230/1996-0-0. számú határozata.

[28] Larson, 1964, 439–443.

5. A nemzeti jelképek kérdésének rendezése

A 7. cikk 2. és 3. bekezdésének szövege váltotta ki a legerőteljesebb hangon megnyilvánuló konfliktusokat a két állam között 1995-öt követően. A cikk 2. bekezdése szerint „Macedónia köteles a Megállapodás hatálybalépését követően felhagyni a hatálybalépés előtti nemzeti lobogóján látható szimbólum, és annak összes változatának használatával”.^[29] A Vergina-csillagnak a betiltása mindenképpen komoly politikai győzelmeként értelmezhető Athén szempontjából, talán ez az egyetlen olyan történelmi-kulturális jelkép, amelyet sikerrel tudtak „megvédeni” függetlenül attól, hogy annak használatával kizárólag az állami gyakorlatban hagytak fel. A Vergina-csillagot széles körben használják a mai napig, függetlenül attól, hogy sokan macedónnak, vláchnak,^[30] görögnek vagy ortodox^[31] jelképeknek tartják. A Vergina-csillag továbbra is igen gyakori jelképe az egyes macedón nacionalista szervezeteknek és pártoknak. A VMRO–DPMNE-nek sokáig ez volt a hivatalos jelképe,^[32] míg egyes diaszpóra szervezetek^[33] a mai napig használják a görögök által kifogásolt szimbólumot. Hosszú ideig tartó formatervezést követően, Miroszlav Grcsev^[34] tervei alapján 1995. október 5-én megalkották az új nemzeti macedón lobogót.^[35] A macedón zászló viszonylagosan gyorsan történő megváltoztatása leginkább annak volt az eredménye, hogy egyrészt erős nemzetközi nyomás nehezedett Macedóniára,^[36] másrészt maguk a macedónok sem tartották egyértelműen elfogadottnak, hogy a Vergina-csillag a macedón államhoz kötődik. A mai macedón államszemlélet értelmében a macedón állam történelmi gyökerei visszanyúlnak többek között a Krusevo-i köztársaság idejére is, azonban az akkori zászló nem tartalmazta az 1977-ben feltárt Vergina-csillagot.^[37] Természetesen nem szabad figyelmen kívül hagyni azt sem, hogy a nagyobb problémáktól mentes zászlócsere annak is volt köszönhető, hogy már 1993 óta folytak diplomáciai egyeztetések erről, így a váltás nem érte váratlanul a társadalmat és a nacionalista politikai szereplőket sem.

A 7. cikk 3. bekezdése a zászlókérdéssel ellentétben sokkal nagyobb súlyú megoldatlan kérdésekre nem adott a konfliktuskezelés szempontjából kielégítő

[29] Interim Accord, 7. cikk, 2. bek.

[30] Winnifrith, 2001, 132.

[31] Gligorov, 2001, 101–102.

[32] Uo.

[33] Ilyen szervezet például a Macedón Fiatalok Világkongresszusa (SzMMK), amelynek honlapján a Vergina-csillag az egyik központi motívum. (Elérhető: <http://www.smmk.org/>. A letöltés ideje: 2013.09.29.)

[34] Vo potraga po novo zname. Makedonszki Herald. 5. sz., 2011. július. (Elérhető: <http://www.heraldika.org.mk/wp-content/uploads/2011/08/MkHerald5-web-s.pdf>. A letöltés ideje: 2013.09.29.)

[35] Zakon za zname to na Republika Makedonija. Szluzseben vesznik na Republika Makedonija 47/95. szám, 1995. október 6.

[36] Már az ENSZ-be történő felvétele során is kikötötték a zászlófelvonási tilalmat.

[37] Macedóniában még Kutles-csillag néven is használatos a szimbólum megnevezése. (Gligorov, 2001, 102.)

választ, amely szerint „ha bármelyik fél úgy véli, hogy a másik fél egy vagy több, a történelmi vagy kulturális örökségét képező szimbólumot használ, akkor a másik fél tudomására kell hoznia ezt a tényt. A másik félnek pedig meg kell tennie a megfelelő korrekciós lépéseket, vagy meg kell indokolnia, hogy miért tartja azt szükségtelennek”.^[38] A macedón–görög konfliktust tévesen csak a névvitával szokták azonosítani, ugyanakkor a két állam közötti nézeteltérések jelentős része éppen a kulturális–történelmi elemek (jelképek, személyek, helyszínek, történelmi események interpretációi stb.) eltérő értelmezéséből fakad. A két állam társadalmi közötti feszültség sokkal inkább nemzeti érzelmekből, nem pedig biztonsági tényezőkből ered. A történelmi motívumok politikai célra történő felhasználása mind a két államban bevett szokás, a politikai konfliktusok 1995 után sokkal inkább elvi síkon alakultak ki, a gyakorlati alkalmazás körüli nézeteltérések lényegesen ritkábbak. A diplomáciai egyeztetések sorozata gyakran éppen az egyik vagy a másik fél úgynevezett „történelembitorlása” miatt akad meg, és ebben a negatív folyamatban jelentős szerepet játszik a helyi sajtó, amely legtöbbször történelmi szemmel nézve pontatlan leírást tár a lakosság elé.^[39] A két állam történészei, tudósai között 1995 óta nem alakult ki megfelelő, közös szakmai egyeztetés, amely alapján iránymutatást adtak volna a politikusok számára, így nem meglepő, hogy például egy szobornak^[40] a felállítása diplomáciai bonyodalmakhoz vezethet.

A Megállapodás nem részletezi, hogy miképpen kell a másik fél tudtára adni a vélt sérelmet, sem azt, hogy miképpen és milyen körülmények között történjen a korrekciós lépés, valamint azt sem, hogy milyen módon kell megindokolni a módosítás szükségtelenségét. A felek jogi síkra terelhetik az adott sérelmet, ugyanakkor a történelmi kérdések bíróságon történő megvitatása politikailag instabil helyzetet idézne elő, másrészt nem szolgálná a Megállapodás tartalmának érvényesülését. Véleményem szerint a történelmet vagy a kultúrát érintő kérdésekben teljes mértékben szét kell választani a szakmai és politikai megközelítést ahhoz, hogy rendezni lehessen a két állam közötti kapcsolatokat. A jogi út helyett független történészek bevonásával lehet csak ismét egy tárgyalóasztalhoz ültetni a két állam politikusait.

6. A Megállapodás pozitív hatása a kétoldalú kapcsolatokra

A 8. cikk 1. bekezdése értelmében a feleknek tartozódniuk kell a személyek vagy az áruk szabad mozgásának akadályozásától egymás között, továbbá törekedniük kell az együttműködésre abból a célból, hogy a nemzetközi joggal és a nemzetközi szokásokkal összhangban megkönnyítsék a mozgást. A Megállapodás egyik leghasznosabb és leggyakorlatiasabb rendelkezése ez, hiszen 1995-ig

[38] Interim Accord, 7. cikk, 3. bek.

[39] Vlasidis, 2005, 269–270.

[40] Smith, 2011.

az embargó következtében a gazdasági kapcsolatok stagnáltak, a rendkívül szigorú és körülményes vízumszabályozások miatt pedig a személyek mozgása is korlátozott volt. Görögország és Macedónia képviselői 1995. október 13-án Szkopjében írták alá az „Ideiglenes Megállapodással Kapcsolatos Gyakorlati Lépésekről Szóló Memorandumot”,^[41] amely részletesen felvázolta a személyek határátkelését lehetővé tevő új vízumrendszert. A Memorandum erőteljes változásokat hozott többek között a levelezés, a banki ügyintézés, a forgalmi és kereskedelmi dokumentumok ellenőrzése, a diplomáciai üzenetváltás, a személygépjárművek biztosítása, valamint a forgalmi adózás terén. Ezekben a területeken eddig a Macedónia jelzés használata tiltott volt Görögországban, ugyanakkor 1995 októberét követően a görög hatóságok például már fogadhatták és továbbíthatták a Macedóniából érkező leveleket, ugyanakkor el kellett látniuk egy külön pecséttel, amely feltüntetette az 1993-as ENSZ Biztonsági Tanács-határozatban szereplő ideiglenes nevet.^[42]

A Memorandum hatálybalépésével hivatalosan is megszűnt a görög embargó, és jelentős mértékben javultak a bilaterális kapcsolatok, viszont tetemes mértékben nőtt az ügyintézési idő és megerősödött annak bürokratikus jellege Görögországban, valamint emiatt más jellegű konfliktusok is kialakultak. A mai napig jelentős feszültséget okoz a macedónok körében az a rendelkezés, amely szerint a görög hatóságok kötelesek külön matricával ellátni az „MK” rendszámú személygépjárművek, a kamionok és az autóbuszok elülső vagy hátsó szélvédőjét. A görög hatóságoknak a matricán az ország 1968-as Bécsi Közúti Közlekedési Egyezményhez fűzött fenntartását,^[43] valamint az ideiglenes, *FYROM* nevet fel kell tüntetniük.^[44] A matricát csak akkor lehet levenni a járműről, ha az elhagyta Görögország területét. A macedón külügyi apparátus hevesen támadta Görögországot amiatt, hogy 2012-ben bevezette a matrica használatát (1995 és 2012 között nem alkalmazták a Memorandum e rendelkezését), ugyanakkor Görögország ezzel nem sértette meg az 1995. október 13-án kötött Memorandumot.^[45]

„Az [Ideiglenes Megállapodás] 5. cikk 2. bekezdése értelmében a felek felkérhetik az Európai Uniót és az USA szakértőit, hogy segítséget nyújtsanak a 8. cikk implementálásában és a gyakorlati lépések fejlesztésében”.^[46] Ez a segítségnyújtás formálisan kizárólag a 8. cikk implementálására vonatkozna, ugyanakkor ezeknek a nehézségeknek a természetéből fakadóan mind a két nagyhatalom „kérésre történő beavatkozása” kiterjed az egész névvita diplomáciai megoldására is.

[41] Memorandum on „Practical Measures” related to the Interim Accord of 1995 (Skopje, 13 October 1995), 2009, 597–603.

[42] Uo.

[43] Az 1968-as Bécsi Közúti Közlekedési Egyezményhez fűzött fenntartások. (Elérhető: http://treaties.un.org/pages/ViewDetailsIII.aspx?&src=TREATY&mtdsg_no=XI%20B%2019&chapter=11&Temp=mtdsg3&lang=en#4. A letöltés ideje: 2013.09.30.)

[44] Shkaric, 2009, 602.

[45] Trajkov, 2012.

[46] Interim Accord, 8. cikk, 2. bek.

A megállapodás 9. és 10. cikke a B. fejezet, amely az emberi és kulturális jogokat kívánja rendezni Görögország és Macedónia viszonylatában. A cikk felsorolja azokat az alapvető nemzetközi jogforrásokat, amely rendelkezéseinek érvényesülniük kell a felek kapcsolatai során. Görögország nyomására a Preambulum után a 9. cikk ismét hivatkozik az ENSZ Alapokmányra és a Helsinki Záróokmányra annak érdekében, hogy megerősítse az államok területi integritásának érvényesülését.

A 11. cikk külön fejezetként van feltüntetve, ez rendelkezik a nemzetközi, a multilaterális és a regionális szervezetekről. Az 1. bekezdés kulcsfontosságúnak bizonyult a görög-macedón kapcsolatok szempontjából, ez alapján Görögország vállalta, hogy nem fogja meggátolni Macedónia csatlakozását vagy tagságát olyan nemzetközi, multilaterális vagy regionális szervezetekben, amelyeknek Görögország is tagja. Görögország ugyanakkor fenntartotta magának a jogot, hogy meggátolja Macedónia csatlakozását, tagságát az ilyen szervezetekben, ha a 817. számú ENSZ Biztonsági Tanács által hozott határozat 2. bekezdésében szereplő ideiglenes névtől eltérő államnénen történik északi szomszédja csatlakozási kezdeményezése.^[47] A bekezdés döntő fontosságúnak bizonyul Macedónia nemzetközi integrációjának későbbi periódusai szempontjából, hiszen 1991 óta Görögország több szervezetnél megakadályozta a macedón csatlakozást. Többek között Görögország folyamatosan kilátásba helyezett vétői következtében Macedónia a mai napig nem tagja az Európai Uniónak és a NATO-nak. A macedón euro-atlanti integráció sikertelensége számos indokkal magyarázható, közülük több mégse írható Görögország számlájára. A döntő magyarázat továbbra is a macedón belpolitikában keresendő, hiszen a cikk értelmében Görögország fenntartotta magának a vétőjogot abban az esetben, ha Macedónia nem *FYROM* néven kíván csatlakozni egy szervezethez. A mindenkori macedón belpolitikai irányvonaltól függ, hogy Macedónia hajlandó-e eltekinteni alkotmányos nevének használatától egy csatlakozási kérelem benyújtásánál. A két állam közötti együttműködés szintje határozta meg azt is, hogy Macedónia milyen mértékben próbált idomulni a 11. cikk rendelkezéseinek betartásához.

Görögország politikai szempontból nem ellenzi Macedónia esetleges EU- és NATO-csatlakozását, hiszen ezt a görög biztonsági- és gazdasági érdekek is megkövetelik, ugyanakkor az elvi megfontolás, valamint a belpolitikai nyomás fontosabbnak bizonyul Athén számára, mint északi szomszédja helyzetének rendezése. Ettől függetlenül a 11. cikk 2. bekezdése egy erőteljesebb együttműködést garantál Macedónia és az Európai Unió, valamint az Európai Gazdasági Térség (EGT) között, amely elősegítené a balkáni állam gazdasági fejlődését. A bekezdés *de facto* az „amennyire csak lehetséges közeli kapcsolat”^[48] mondatrészrel az esetleges macedón uniós tagságot is előrevetíti.

[47] Uo. 11. cikk, 1. bek.

[48] Uo. 11. cikk, 2. bek.

A D. fejezet rendelkezik a két állam közötti bilaterális kapcsolatokról. A 12. cikk 1. bekezdése alapján Görögország és a volt Jugoszláv Szocialista Föderális Köztársaság között 1959. június 18-án kötött három szerződés – Kölcsönös jogviszonyokra vonatkozó egyezmény; Bírósági határozatok kölcsönös elfogadására és végrehajtására vonatkozó megállapodás; Vízügyi és gazdasági kérdésekre vonatkozó megállapodás – továbbra is érvényben van, rendelkezései betartására kötelezi Macedóniát és Görögországot bilaterális kapcsolataik során.^[49] A két ország kapcsolatainak problémamentes fejlődése szempontjából rendkívüli fontossággal bírt, hogy Görögország felismerte a kontinuitás fontosságát. A fent említett három szerződés végrehajtásából eredően nem is alakult ki szignifikáns konfliktus 1995 óta a két állam között. A cikk 2. és 3. bekezdése értelmében a felek ismét hangsúlyozták, hogy nyitottak szorosabb kapcsolatok kialakítására új megállapodások létrehozásán, avagy a régiók újratárgyalásán keresztül.

A 13. cikk értelmében Görögország vállalta, hogy betartja az 1982-es ENSZ Tengerjogi Egyezmény (UNCLOS) rendelkezéseit, kiemelt jelentőséggel annak 125. cikkét,^[50] amely biztosítja többek között a Macedóniához hasonló, tengerparttal nem rendelkező államoknak a tengerhez való ki- és az onnan való visszajutást. Ezen rendelkezés a görög embargó megszűnését hivatott garantálni annak érdekében, hogy ne csak Albánia és Bulgária kikötőit használhassa Macedónia kereskedelme során, hanem a Szkopjéhez legközelebb eső és legkönnyebben megközelíthető thesszaloniki kikötőt is.

7. A kikényszeríthetetlenség hátránya

Az Ideiglenes Megállapodás számos területen, pozitív módon befolyásolta a két állam közötti együttműködést, viszont a fennálló konfliktusok diplomáciai jellege következtében sok egyéb kérdés megoldását illetően a *soft law* nem bizonyult elégségesnek. A szöveg sok helyen túlságosan is óvatos, morális kötelezettséget ír elő, ahelyett, hogy jogilag kötelezné a feleket a tényleges cselekvésre. A 14. cikk többek között a gazdasági kapcsolatok előrelendítését, az infrastruktúra fejlesztését és az eddigi szerződéseikben vállalt kötelezettségeknek a mihamarabbi teljesítését kezdeményezi. A cikk túlságosan is laza kötelezettségvállalásokat ír elő, amelyek a jövőben csak akkor érvényesülnek, amikor a felek érdekei ezt megkövetelik.^[51] A felek 1995-öt követően több bilaterális szerződést kötöttek, amelyek az egyes szektorokban való együttműködést kontrollálják.^[52] Az Ideiglenes Megállapodás egyik legnagyobb sikerének éppen a szektorális

[49] Uo. 12. cikk, 1. bek.

[50] Az Egyesült Nemzetek Tengerjogi Egyezménye, X. rész, 125. cikk, 1. bekezdés, A Magyar Köztársaság Kormánya H/5558. számú országgyűlési határozati javaslat. (Elérhető: <http://www.parlament.hu/irom36/5558/5558.htm>. A letöltés ideje: 2013.09.22.)

[51] Zaikos, 2005, 37–38.

[52] Kondonis, 2005, 61–66.

együttműködést nevezhetjük, ugyanakkor számos más területen, függetlenül attól, hogy szerződésben szabályozták a kérdéseket, jelentős konfliktusok keletkeztek. Ilyen konfliktussal terhelt kérdés volt a vízumok kiadása Görögországban. 1996-ban Macedónia nyíltan bírálta déli szomszédját amiatt, hogy megtagadta a vízumok kiadását azon Görögországban született macedón állampolgároknak, akiknek útlevelében a születésük helyének szláv neve van feltüntetve ahelyett, hogy a nemzetközileg elismert görög neve szerepelne ott.^[53] Macedónia akkori álláspontja szerint Görögország nem volt képes teljesíteni a Megállapodás 19. cikkének 2. bekezdésében vállalt kötelezettségeit, mégpedig, hogy fejlesszék és gyorsítsák a határ- és vámvizsgálatokat, valamint egyszerűsítsék a vízumkiadásokat.^[54] Macedónia továbbá a mai napig gyakran kifogásolja, hogy Görögország lassítja az új határátkelőhelyek megnyitását a közös határon.^[55] A vízumok kérdését már az „Ideiglenes Megállapodással Kapcsolatos Gyakorlati Lépésekről Szóló Memorandum” is rendezni próbálja, ugyanakkor nem tér ki a görög vámhatóság működési rendjére, amelyek bizonyos esetekben lehetővé teszik a vízumok kiadásának megtagadását, ha a görög hatóság által el nem ismert helységmegnevezés szerepel az adott úti okmányban. Függetlenül ettől a nézeteltéréstől a Memorandum, az Ideiglenes Megállapodás, valamint a 2001-ben aláírt Stabilizációs és Társulási Megállapodás miatt az Európai Unió és Macedónia^[56] között jelentős előrelépés történt a két állam lakossága közötti kapcsolatok terén.

Az Ideiglenes Megállapodás gazdasági, kereskedelmi, kutatási és környezetvédelmi kérdéseit rendező cikkeinek^[57] sikeressége nem vonható kétségbe, ezek a görög-macedón kapcsolatok azon területei, ahol függetlenül a politikai-kulturális ellentétéktől, szoros együttműködés tudott kialakulni. A Macedón Statisztikai Hivatal adatai alapján Macedónia második legfontosabb külkereskedelmi partnerállama Görögország,^[58] a görög vállalatok pedig a legnagyobb macedóniai befektetők között szerepelnek.

A felek 1995-re felismerték, hogy ha az állami szintű kapcsolatok nem is rendeződnek maradéktalanul, az alacsonyabb közigazgatási egységeket és a két társadalom egészét közvetlenül befolyásoló kérdésekre égetően szükséges válaszokat találni. Amennyiben a két ország érdekei megkövetelik a konszenzust, akkor a macedón-görög kapcsolatok olajozottsága szemmel látható, és a politikusok nacionalista retorikájukban taktikusan megkerülik e területeket.

[53] Tziampiris, 2005, 231.

[54] Interim Accord, 19. cikk, 2. bek.

[55] Azeski, 2011.

[56] Stabilisation and Association Agreement between the European Communities and their Member States, of the one part, and the former Yugoslav Republic of Macedonia, of the other part. Official Journal of the European Union, I. 84/13. (Elérhető: <http://ec.europa.eu/world/agreements/downloadFile.do?fullText=yes&treatyTransId=602>. A letöltés ideje: 2013.10.25.)

[57] Interim Accord, 1995, 15–18. cikk

[58] Macedón Köztársaság Statisztikai Hivatala. T-04: Macedóniával legnagyobb kereskedelmi forgalmat lebonyolító államok. (Elérhető: <http://www.stat.gov.mk/xls/2013/7.1.13.11.xls>. A letöltés ideje: 2013.10.25.)

A feleknek alapvető érdeke volt, hogy a szomszédságpolitikai kapcsolataikat fejlesszék és a lehető legszorosabb együttműködést alakítsák ki, különösen a biztonságpolitika területén,^[59] ennek megfelelően 1998. június 23-án aláírták a Határfelügyeleti Jegyzőkönyvet.^[60]

8. Ideiglenes Megállapodásból *de facto* végleges megállapodás

Az Ideiglenes Megállapodás záró klauzulája tartalmazza a 21. cikket, amely talán a szöveg egyik legfontosabb és a jövőbeli görög-macedón kapcsolatokat leginkább befolyásoló rendelkezése. A felek ebben a rendelkezésben lefektették a konfliktusok rendezésének lehetőségeit. A cikk szövege három fontos tényt állapít meg: általános értelemben bilaterális kapcsolataikból keletkező nézeteltéréseiket kizárólag az ENSZ Chartával összhangban lévő békés eszközökkel rendezhetik a felek.^[61] A Charta 33. cikkének 1. bekezdése felsorolja azon békés, konfliktuskezelő eszközöket (például tárgyalás, mediáció, döntőbíráskodás stb.), amelyeket Görögország és Macedónia használhat ilyen esetekben. A cikk második bekezdése már ennél konkrétan próbálja lefektetni a konfliktuskezelés alapjait. Amennyiben az Ideiglenes Megállapodás értelmezéséből vagy alkalmazásából eredően nézeteltérés vagy vita alakul ki, akkor bármelyik fél betervezheti az ügyet az ENSZ Nemzetközi Bírósága (ICJ) elé. Ez alól egyedül Macedónia nevének kérdése kivétel, hiszen arról a feleknek tárgyalás útján kell konszenzust találniuk, ahogy azt előírja a Megállapodás 5. cikke.^[62] Fontos következtetés, hogy a 21. cikk értelmében bármelyik fél az ICJ elé terjesztheti külön megállapodás vagy a másik fél beleegyezése nélkül a Megállapodásból eredő nézeteltérést.^[63] A felek mindenképpen arra törekedtek, hogy a konfliktuskezelést megkérdőjelezhetetlenül beemeljék kétoldalú kapcsolataikba, viszont a név kérdésének rendezetlensége következtében a konfliktuskezelés eredményessége is jelentős mértékben csökkent.

Az aláírást követő harmincadik napon lépett hatályba és vált érvényessé az Ideiglenes Megállapodás.^[64] A felek megegyeztek továbbá arról, hogy az Ideiglenes Megállapodás addig marad hatályban, amíg helyébe nem lép egy végleges megállapodás, avagy bármelyik fél a hatálybalépést követő hét év után írásban kezdeményezheti a Megállapodástól való elállását. Az elállás 12 hónappal az írásos értesítés kézbesítését követően valósul meg.^[65]

[59] Interim Accord, 20. cikk.

[60] Stojanovski, 2006, 43.

[61] Interim Accord, 21. cikk, 1. bek.

[62] Uo. 21. cikk, 2. bek.

[63] Zaikos, 2005, 39.

[64] Interim Accord, 23. cikk, 1. bek.

[65] Interim Accord, 23. cikk, 2. bek.

III. BEFEJEZÉS

A Megállapodás ideiglenes jellegétől, valamint a fennálló konfliktusoktól függetlenül egyik fél sem kérvényezte annak megszűnését. A hatályba lépést követő hét évben világossá vált, hogy a Megállapodás pozitív víziói ellenére a felek egyike sem hajlandó feladni politikai és nemzeti érdekeit, így az Ideiglenes Megállapodást akár *de facto* végleges megállapodásnak is tekinthetjük. Az ésszerűség azt mutatja, hogy a Megállapodás megszüntetését egyik fél sem fogja kezdeményezni, hiszen végeleges megállapodás hiányában az Ideiglenes Megállapodásban lefektetett szabályok egyfajta *status quot* alakítottak ki, amely ugyan közélről sem tökéletes, viszont mindkét állam politikai nomenklatúrája számára elfogadható. 1995 és 2013 között nem történt meg egyik államban sem a politikai elit cseréje, így az Ideiglenes Megállapodás aláírása idején jelen lévő érdekek is fennmaradtak. A felek nem kötelezték el magukat egy időintervallumon belül arra, hogy létrehozzák a kívánt végleges megállapodást, ugyanakkor nem helyettesíthetik az Ideiglenes Megállapodást egy újabb ideiglenes jellegű megállapodással, hiszen arról már megállapodtak, hogy végleges megállapodás fogja azt felváltani.^[66]

IRODALOM

- *Az 1968-as Bécsi Közúti Közlekedési Egyezményhez fűzött fenntartások.* (Elérhető: <http://treaties.un.org/pages/ViewDetailsIII.aspx?&src=TREATY&msgid=XI~B~19&chapter=11&Temp=msgid3&lang=en#4>. A letöltés ideje: 2013.09.30.)
- *Az Egyesült Nemzetek Tengerjogi Egyezménye*, X. rész, 125. cikk, 1. bekezdés, Magyar Köztársaság Kormánya H/5558. számú országgyűlési határozati javaslata. (Elérhető: <http://www.parlament.hu/irom36/5558/5558.htm>. A letöltés ideje: 2013.09.22.)
- Azeski, Dejan (2011): *Csetiri granicsni premiri 20 godini go cekaat prvot patnik.* [Négy határátkelőhely várja immáron 20 éve az első utast]. Kapital. 2011.10.27. (Elérhető: http://www.kapital.mk/mk/dneven_vesnik/75296/chetiri_granichni_premiri_20_godini_go_chekaat_prvot_patnik.aspx?iId=2421. A letöltés ideje: 2013.10.25.)
- *Conference on Security and Co-operation in Europe Final Act*, Helsinki, 1975. 1. fejezet, III. cikk. (Elérhető: <http://www.osce.org/mc/39501?download=true>. A letöltés ideje: 2013.09.26.)
- Damcsevszka, Veszna (2007): *Akademicite go branat usztavnoto ime. Szekoe drugo ime ke predizvika konflikti szo szoszedite.* [Az akadémikusok megvédték az alkotmányos nevet. Bármelyik más név konfliktust váltana elő a szomszédállamokkal]. Vreme. 1242. sz
- Donszki, Alekszandar (2009): *Anticsko-makedonszkoto naszledszto vo dnesnata makedonszka nacija (prv del - folklori elementi).* [Az antik-makedón örökség a mai macedón nemzetben (első rész - folklór elemek.)] EMARI Stip, Stip.
- *Egyesült Nemzetek Szervezete (ENSZ) Alapokmánya.* 1. fej. 2. cikk, 4. bek.

[66] Uo.

- *Interim Accord between the Hellenic Republic and the FYROM*. New York, 1995. szeptember 13. (Elérhető: <http://www.hri.org/docs/fyrom/95-27866.html>. A letöltés ideje: 2013.09.25.)
- Gligorov, Kiro (2001): *The unrealistic dreams of large states*. In: Pettifer, James: *The New Macedonian Question*. Palgrave, London.
- Kondonis, Haralambos (2005): *Bilateral realtions between Greece and the former Yugoslav Republic of Macedonia*. In: Kofos, Evangelos – Vlasidis, Vlasis (eds.): *Athens – Skopje: An Uneasy Symbiosis*. Hellenic Foundation for European and Foreign Policy (ELIAMEP), Athén.
- Krasztev, Nikolaj (2011): *Szporat mezsdu Garcija i Republika Makedonija*. [A Görögország és a Macedón Köztársaság közötti vita.] Faber, Veliko Tarnovo.
- Larson, Arthur (1964): *The Present Status of Propaganda in International Law*. In: Larson, Arthur – Whitton, B. John (eds.): *Propaganda: Towards Disarmament in the War of Words*. Dobbs Ferry, New York.
- *Letter S/1995/794 from the Secretary-General Addressed to the President of the Security Council*. Annex III, 1995.09.13. (Elérhető: <http://www.hri.org/docs/fyrom/S.1995.794.html>. A letöltés ideje: 2013.09.26.)
- *Macedón Köztársaság Statisztikai Hivatala*. T-04: *Macedóniával legnagyobb kereskedelmi forgalmatlebonyolító államok*. (Elérhető: <http://www.stat.gov.mk/xls/2013/7.1.13.11.xls>. A letöltés ideje: 2013.10.25.)
- *Macedónia Alkotmánybíróságának 230/1996-0-0. számú határozata*. 1996.11.20. (Elérhető: <http://www.ustavensud.mk/domino/WEBSUD.nsf/ffc0feee91d7bd9ac1256d280038c474/2e96bddbe7129f0ec125716b0047c7c8?OpenDocument>. A letöltés ideje: 2013.09.27.)
- *Macedónia Alkotmánybíróságának 341/1995-0-0. számú határozata*. 1996.01.24. (Elérhető: <http://www.ustavensud.mk/domino/WEBSUD.nsf/ffc0feee91d7bd9ac1256d280038c474/f3699f1efcf0ff7dc125716b0047c2f5?OpenDocument>. A letöltés ideje: 2013.09.27.)
- *Macedón Köztársaság Alkotmánya*. Macedón Köztársaság Országgyűlése, 08-4642/1. szám, Szkopje, 1991.11.17.
- *Memorandum on the Mutual Establishment of Liaison Offices related to the Interim Accord (Athens, 20 October 1995)* (2009). In: Shkaric, Svetomir et. al. (eds.): *Name Dispute between Greece and Macedonia*. Matica Makedonska, Szkopje..
- *Memorandum on „Practical Measures” related to the Interim Accord of 1995 (Skopje, 13 October 1995)*. In: Shkaric, Svetomir et. al. (eds.): *Name Dispute between Greece and Macedonia*. Matica Makedonska, Szkopje, 2009.
- Milanov Viktor: *A diplomácia csődje*. In: Kitekintő.hu, 2012.12.11. (Elérhető: http://kitekinto.hu/europa/2012/12/11/a_diplomacia_csdje/#.UkQ1J9KEVNs. A letöltés ideje: 2013.09.26.)
- Smith, Helena (2011): *Macedonia statue: Alexander the Great or a warrior on a horse?* The Guardian. 2011.08.14. (Elérhető: <http://www.theguardian.com/world/2011/aug/14/alexander-great-macedonia-warrior-horse>. A letöltés ideje: 2013.09.30.)
- *Stabilisation and Association Agreement between the European Communities and their Member States, of the one part, and the former Yugoslav Republic of Macedonia, of the other part*. Official Journal of the European Union. I. 84/13. (Elérhető: <http://ec.europa.eu/world/agreements/downloadFile.do?fullText=yes&treatyTransId=602>. A letöltés ideje: 2013.10.25.)
- Stojanovski, Trpe (2006): *Liberalization of the visa regime and migration policy. Republic of Macedonia*. European Institute, Szkopje. (Elérhető: <http://www.westernbalkans.info/>

upload/docs/4a_Macedonia_Visa_Policy_Terpe_Stojanovski_EN.pdf. A letöltés ideje: 2013.10.25.)

- Trajkov, Goran (2012): *Grckite nalepnici na avtomobilite predizvikaa lutina vo Makedonija*. [A görög matricák felháborodást eredményeztek Macedóniában]. Southeast European Times. 2012.06.30. (Elérhető: <http://setimes.com/cocoon/setimes/xhtml/mk/features/setimes/blogreview/2012/07/02/blog-05>. A letöltés ideje: 2013.09.30.)
- Tziampiris, Aristotle (2005): The name dispute in FYROM after the signing of the Interim Accord. In: Kofos, Evangelos - Vlasidis, Vlasis (eds.): *Athens -Skopje: An Uneasy Symbiosis*. Hellenic Foundation for European and Foreign Policy (ELIAMEP), Athén.
- Vlasidis, Vlasis (2005): We and the others: Greece's image in FYROM's press and education system. In: Kofos, Evangelos - Vlasidis, Vlasis (eds.) *Athens -Skopje: An Uneasy Symbiosis*. Hellenic Foundation for European and Foreign Policy (ELIAMEP), Athén.
- *Vo potraga po novo zname*.(2011) [Új zászlót keresnek]. Makedonszki Herald. 5. sz. 2011. július. (Elérhető: <http://www.heraldika.org.mk/wp-content/uploads/2011/08/MkHerald5-web-s.pdf>. A letöltés ideje: 2013.09.29.)
- Winniffrith, Tom (2001): The Vlachs of the Republic of Macedonia. In: Pettifer, James: *The New Macedonian Question*. Palgrave, London.
- Zaikos, Nikos (2005): Interim Accord: Prospects and developments in accordance with international law. In: Kofos, Evangelos - Vlasidis, Vlasis (eds.): *Athens -Skopje: An Uneasy Symbiosis*. Hellenic Foundation for European and Foreign Policy (ELIAMEP), Athén.
- *Zakon za znameto na Republika Makedonija*. (1995) [A Macedón Köztársaság zászlójáról szóló törvény]. Szluzseben vesznik na Republika Makedonija. 47/95. sz. 1995.10.6.

•
Visszafordulva, 2012